

Janusz Korczak

DE REPUBLIEK DER KINDEREN

Redactie, inleiding en vertaling: René Görtzen

De reeks Korczakiana staat onder redactie van René Görtzen. Titels in de reeks:

- 1.* *Janusz Korczak: bibliografisch benaderd*. ISBN 978 90 6665 393 1;
René Görtzen
 - 2.* *Het recht van het kind op respect – en andere pedagogische opstellen*. ISBN 978 90
6665 394 8;
Janusz Korczak
 - 3.* *Onder vier ogen met God. Gebeden van hen die niet bidden*. ISBN 978 90 6665 395 5;
Janusz Korczak
 - 4.* *Dagboek. In het ghetto van Warschau*. ISBN 978 90 6665 392 4;
Janusz Korczak
 - 5.* *Hoe houd je van een kind. Het kind in het gezin*. ISBN 978 90 6665 396 2;
Janusz Korczak
 - 6.* *De republiek der kinderen*. ISBN 978 90 6665 397 9;
Janusz Korczak
 7. *Een leven in beeld: Janusz Korczak (fotoboek)*. ISBN 90 6665 398 1;
René Görtzen
 8. *Kaitus, de tovenaars*. ISBN 978 90 6665 399 3;
Janusz Korczak
 9. *Herinneringen aan Korczak*. ISBN 978 90 6665 413 6;
René Görtzen (red.)
 10. *Verdedig de kinderen!* ISBN 978 90 6665 414 3;
Janusz Korczak
- * Reeds verschenen

De republiek der kinderen

Janusz Korczak

Redactie, inleiding en vertaling: René Görtzen

ISBN 978 90 6665 397 9

NUR 847

© 2012 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam / René Görtzen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 257, 1000 AG Amsterdam) te wenden.

Inhoud

Niet alleen een voorwoord	7
<i>René Görtzen</i>	

Deel I

René Görtzen

De Kinderrepubliek van Janusz Korczak	15
Ia. Het voorspel	15
Ib. De route naar het weeshuis	28
Ic. De pedagogische pijlers van het weeshuis	46
Id. Het leven in het weeshuis	65

Deel II

Janusz Korczak

De Republiek der Kinderen	89
Voorwoord tot de tweede druk	89
IIa. Het internaat	92
§ 1-85	92
IIb. Het weeshuis <i>Dom Sierot</i>	171
§ 1-4	171
§ 5	177
a. Het prikbord	178
b. De brievenbus	180
c. Het boekenrek	181
d. De vitrine met gevonden voorwerpen	183
e. Het winkeltje	185
f. Ophangbeugels voor bezems	185
g. De begeleidingscommissie	189
h. De vergadering	191
i. De krant	193
j. De kinderrechtbank	194
k. [De paragrafen van het wetboek]	199
l. Het wetboek	202
m. Gerechtskrant nummer 1	206
n. Gerechtskrant nummer 9	217
o. Gerechtskrant nummer 19	222
p. [Eerste t/m zesde week]	223

q. Het eerste proefjaar	234
r. Het parlement [de <i>Sejm</i>] van <i>Dom Sierot</i>	242

Literatuur	247
-------------------	------------

Niet alleen een voorwoord

Janusz Korczak (1878-1942), de Pools-Joodse arts, opvoeder, pedagoog, kinderboekenschrijver en weeshuisvader kreeg wereldwijde bekendheid door zijn besluit niet uit het ghetto van Warschau te vluchten, maar bij 'zijn kinderen' te blijven. Nog geen minuut wilde hij zijn weeskinderen alleen laten, terwijl zijn overtuiging dat de dood wachtte op meer dan alleen vermoedens berustte. In augustus 1942 werden alle kleine en grote bewoners van het weeshuis gedeporteerd naar het vernietigingskamp Treblinka.

Pas dertig jaar later drong het tot het westen door dat niet alleen zijn heldendood lof verdient. Met de toekenning van de Vredesprijs van de Duitse Boekhandel in 1972 werd zijn pedagogisch oeuvre op slag bekend. Na een mondiale receptie van zijn geschriften, die al vier decennia duurt en nog gaande is, is hij opgenomen in de galerij der grote pedagogen. Zijn actualiteitswaarde grenst aan die van Maria Montessori (1870-1952) en John Dewey (1859-1952).¹

In 2012 is het precies 100 jaar geleden dat Janusz Korczak in Warschau de leiding op zich nam van een Joods weeshuis. Meer dan dertig jaar lang heeft hij voor en met meer dan duizend kinderen gewerkt. Niet alleen als directeur. Hij was ook hun opvoeder, begeleider en vertrouwenspersoon. Daarnaast schreef hij een boekenplank vol: acht kinderboeken, tientallen medische en vooral pedagogische boeken en artikelen en meer dan duizend feuilletons in allerlei dag- en weekbladen.

Korczak wordt vooral geroemd om de wijze waarop hij van zijn weeshuis *Dom Sierot* een Republiek der Kinderen maakte. Hij streefde naar een totale ommekeer van het internaatswezen door niet langer de opvoeder en het internaatsbelang, maar het kind centraal te stellen. Ondanks weerstand kwamen er op basis van kinderzelfbestuur een kinderrechtbank, een kinderparlement, een kinderkrant, et cetera. Het leven in het weeshuis werd er niet rim-

1 De actualiteit van Montessori, die in Nederland meer bekendheid geniet dan Korczak en Dewey, hoeft niet te worden toegelicht. Net als Korczak is Dewey niet rijp voor de omhalen van de geschiedenis – zie Dewey en Berding (2011b).

pelloos door, maar nagenoeg elke deining kon met institutionele middelen door de kinderen zelf worden bestreden. Gezamenlijk werden ze de kapitein én de stuurman van het schip. Uit de herinneringen van veel ex-pupillen blijkt dat zij in het weeshuis en van Korczak veel hebben geleerd over zichzelf en het samenleven met anderen. Ook bij Korczak deed zich een leerproces voor. Hij bracht zijn pedagogische ideeën in praktijk en door de praktijk leerde hij, bijvoorbeeld van de rechtszittingen. “Met grote stelligheid beweer ik”, zegt hij, “dat dit paar rechtszaken pas de basis vormde voor mijn opvoeding tot ‘constitutioneel’ pedagoog, die de kinderen geen onrecht aandoet, niet omdat hij ze graag mag of van hen houdt, maar omdat er een institutie is die hen beschermt tegen ongerechtigheid, willekeur en despotisme van opvoeders.”²

Deel I bevat vier paragrafen die gaan over Korczaks kinderrepubliek, haar theoretische pijlers en over Korczak als weeshuisvader. Verspreid over deze paragrafen liggen vier excursen: over Stefa Wilczyńska, de ‘moeder van het weeshuis’; over de pedofielenvereniging *Martijn*; over Korczaks observatiedrang en zijn gebruik van cijfermateriaal en ten slotte over de onderwijsvoorziening in het weeshuis.

Ia. In de eerste paragraaf (Het voorspel) wordt iets verteld over het gebouw waarin het weeshuis was gehuisvest en de directe omgeving ervan. In dezelfde straat woonde ook de latere Nobelprijswinnaar voor literatuur Isaac Bashevis Singer. Het weeshuis bleef ook in het buitenland niet onopgemerkt. Een van de grootste psychologen van de tweede helft van de vorige eeuw, Jean Piaget, liet zich lovend uit over Korczaks kinderrepubliek.

Ib. Deze paragraaf (De route naar het weeshuis) bevat informatie over de achtergronden van de kinderen, die in het weeshuis werden opgenomen. Niet elk aangemeld kind kreeg een plekje: er was een streng toelatingsbeleid. Het weeshuis kon maar circa 100 kinderen plaatsen en, belangrijker nog, Korczak wilde geen achtergebleven of zeer moeilijk opvoedbare kinderen opnemen. Uitvoerig ga ik in op de vraag of het weeshuis een open oase dan wel een gesloten bolwerk was.

2 Korczak, deel IIb, paragraaf 5q.

In een excurs laat ik zien wie Korczaks meest trouwe medewerkster was: Stefa Wilczyńska. Met haar werkte hij samen tot augustus 1942.

Ic. Het theoretische fundament van de kinderrepubliek werd door Korczak gelegd in zijn pleidooi voor de rechten van het kind (de *Magna Charta Libertatis*): het recht van het kind op zijn dood, op de huidige dag en zijn recht te zijn wie het is. Niet minder belangrijk is het vertrouwen van Korczak op wat het kind van nature gegeven is. Daarom ook kon hij geduldig observeren, afwachten en zwijgen. Daarnaast gaf hij aan het weeshuis zijn vergevingsgezindheid – en vergeven werd het basisbegrip van het wetboek op basis waarvan gevonnist werd. Op alle hierboven genoemde aspecten gaat deel Ic in (De pedagogische pijlers).

Paragraaf Ic bevat twee uitweidingen. De eerste excurs mag beschouwd worden als een tegenaanval van Korczak op de pedofielenvereniging *Martijn*, die meende zijn naam voor haar karretje te kunnen spannen. De seksuele drift herbergt vele roerselen, zegt Korczak, van de meest verhevene tot de meest misdadige – en tot het laatste rekende hij die van de volwassene, die in zijn seksuele handelingen en daden kinderen betreft.³ Hij was niet bevreesd voor de hand van het kind, maar voor de hand van de pedofiel, die ook nog eens, zo wist hij uit zijn werkzaamheden bij de kinderrechtbank, op de mond van het kind wordt gelegd.

De tweede excurs handelt over het verlengstuk van het empirische onderzoek: de statistiek. Korczak observeerde voortdurend en verzamelde ongelooflijk veel statistisch materiaal over de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van kinderen. Daarbij bleef hij zicht houden op wat niet direct zichtbaar, meetbaar en in cijfers uit te drukken is. Meer dan op cijfermateriaal legt hij de nadruk op de fantasie, op gevoelens, op het mysterie ‘kind’.

Id. In deze paragraaf licht ik een paar sluiers op van het leven in het weeshuis: er wordt iets verteld over de dagindeling, het mentoraat (de begeleiding van een nieuwkomer), het afscheid op (doorgaans) veertienjarige leeftijd en natuurlijk en vooral over de organisatie van het weeshuis – dit laatste ter aanvulling van deel IIb. De kinderrechtbank, het corvee en de interne

3 Korczak, deel IIa, paragraaf 27.

krant vormden de belangrijkste organen van het kinderzelfbestuur. Opvallend is Korczaks nadruk op het belang van de pen, waarmee hij de zelfreflectie probeerde te stimuleren. Kinderen deponeerden hun aanklacht schriftelijk bij de rechtbank, ze schreven brieven (aan hun familie alsook aan Korczak), ze schreven in de krant, notities van hen verschenen op het prikbord, ze hielden dagboeken bij. Dat wierp uiteindelijk vruchten af. Door het gebruik van de pen werd de afstand tussen een conflict en een bloedneus vergroot, het aantal rechtsgeschillen verkleind en kreeg Korczak meer zicht op wat er zich in zijn weeshuis afspeelde.

In het weeshuis bevond zich een school voor niet alleen de weeskinderen, maar die ook toegankelijk was voor leerlingen van buiten het weeshuis. Korczak was aanvankelijk blij met de school maar zeker even blij toen na ruim een decennium de schoolbanken definitief konden worden verwijderd.⁴ Daarover meer in de in deze paragraaf opgenomen excurs.

Paragraaf Id wordt afgesloten met een paar herinneringen van ex-pupillen en van anderen die Korczak hebben meegemaakt. Vriend of vijand, hij was fascinerend, daarover zijn de meningen niet verdeeld. In het leven van veel voormalige weeshuis-kinderen bleef hij richtinggevend. Veel uitlatingen over Korczak komen samen in de woorden van ex-pupil Gogol, op dat moment zelf al grootvader: "Alles wat ik doe, leid ik op een natuurlijke wijze af uit zijn optreden."⁵

Is er met deel I alles gezegd over het weeshuis *Dom Sierot*? Het antwoord is kort: nee! In deel 9 van de reeks *Korczakiana* zal nader worden ingegaan op het zomerverblijf van *Dom Sierot* even buiten Warschau, op de samenwerking met stagiaires, op *Nasz Dom*, het internaat waarvan Korczak pedagogisch adviseur en toezichthouder was, op Korczaks samenwerking en breuk met Maryna Falska, de directrice van *Nasz Dom*, op het reilen en zeilen van het weeshuis in het ghetto, alsmede op de herinneringen van

4 Mogelijk is Korczak er niet goed in geslaagd zijn pedagogische uitgangspunten in de school onder te brengen; in een komend deel van de reeks *Korczakiana* kom ik hierop terug. Ongetwijfeld is Korczaks gedachtegoed van belang voor het onderwijs, ook nu nog. Dit laat bijvoorbeeld Berding (2011a) zien aan de hand van de begrippen: respect, rechtvaardigheid en participatie, die hij koppelt aan de burgerschapsopvoeding binnen het basisonderwijs.

5 Gogol, p. 19.

ex-pupillen en voormalige medewerkers aan Korczak, en vooral op hun waardering van en kritiek op Korczaks kinderrepubliek.

De delen IIa en IIb bevatten Korczaks belangrijkste tekst over het internaat (IIa) en zijn eigen weeshuis (IIb). Beide teksten werden in 1920 gepubliceerd, samen met twee andere teksten, namelijk *Hoe houd je van een kind. Het kind in het gezin* en *Zomerkolonies*.

Hoe houd je van een kind was al een jaar eerder als separaat boek verschenen. Het is in de reeks *Korczakiana* opgenomen in deel 5.⁶

Het verslag over de zomerkolonies betreft een eerste publicatie. Tussen 1904 en 1908 nam Korczak drie keer als begeleider deel aan de zogenaamde zomerkolonies. Hoewel hij naar eigen zeggen veel aan zijn ervaringen met de kinderen uit “de souterrains en dakkamers”⁷ te danken heeft, maakt de zomerkolonie geen deel uit van de kinderrepubliek. Om die reden ontbreekt de tekst in dit deel.

In *Hoe houd je van een kind* is Korczak vooral als theoretisch pedagoog aan het woord, die oog heeft voor de opvoedingspraktijk en niet vergeet dat hij arts is. Hij verdedigt de rechten van het kind en tegelijkertijd treedt hij offensief op tegen vooroordelen en kindvijandigheden van mens en samenleving. Het belangrijkste wapen voor zijn strijd vindt hij in het ontwikkelingsproces van het kind. Daarover gaat het grootste deel van het boek.

Korczaks beide teksten over het internaat zijn weliswaar een jaar later dan *Hoe houd je van een kind* gepubliceerd, maar voor een belangrijk deel eerder geschreven. Ze zijn gebaseerd op zijn ervaringen in *Dom Sierot* van oktober 1912 tot juni 1914 en vervolgens, na de Eerste Wereldoorlog, van juli 1918 tot eind 1919. Ze staan overigens los van het tehuis *Nasz Dom* dat pas in de tweede helft van 1919 zijn deuren opende en waarin van meet af, op een paar details na, de organisatie van *Dom Sierot* werd overgenomen.

Hoe houd je van een kind, *Het internaat* en *Dom Sierot* hebben gemeen dat Korczak niet de geheimen van het kind probeert te ontsluiëren, maar op basis van aanhoudende observaties laat zien dat het kind juist een geheim is. In het begin van *Hoe houd*

6 Korczak (1919a). In de reeks *Korczakiana* opgenomen in Korczak (2010), p. 13-157.

7 Korczak (1920c), p. 211. Uitgebreed hierover Görtzen (2007c).

je van een kind staat zijn beginselverklaring: “Het kind is als een perkament met dicht op elkaar geschreven, minuscule hiërogliefen, waarvan je slechts een deel kunt ontcijferen; enige kun je uitvegen of alleen doorstrepen – en met je eigen inhoud vullen”.⁸ Drie teksten verder – en dat zijn bijna 260 pagina’s – wordt de beginselverklaring zijn eindconclusie. Het zijn leerrijke pagina’s, de lezer voelt dat hij dichterbij het kind komt te staan. Meer dan voorheen ziet hij dat er vóór hem een ‘onbekende grootheid’ staat. Maar ongetwijfeld zal hij als opvoeder iets bij het kind (moeten) ‘uitvegen, doorstrepen of iets van hemzelf toevoegen’. Dit is onvermijdelijk en vaak zelfs noodzakelijk. Maar als hij Korczak als gids naar het kind en zijn geheime schuilplaatsen accepteert en open staat voor wat hij zegt, dan weet hij dat hij ‘niet weet’, dan accepteert en respecteert hij dat het kind op eigen kracht zijn eigen weg moet vinden, dan ... ontmoet hij een ander mens, die is zoals hij is en waarvan hij ook zelf kan leren.

Tot slot wil ik Joop Berding en Tike de Koning danken voor het doorlezen van alle teksten. Kritisch corrigeerden beiden mijn slordig gebruik van het toetsenbord, voorzichtig wezen ze me op een enkele misslag.

8 Korczak (1919a), p. 18.